

Juhász Antal 65 éves

Lele Ambrussal beszélget Tápén, 1969-ben. Ifj. Lele József felvétele.

*A Dél-alföld etnográfusa** *A 65 éves Juhász Antal köszöntése*

Szegeden született. A szegedi táj nevelte. A „legszőgedibb szőgedi” tanította a néprajz alapjaira. Szegeden kezdte pályáját, és 65 évesen Szegeden oktatja az egyetemi ifjúságot. A magyar népismeret legjelesebb szegedi tudósainak méltó örököse.

Földrajzi értelemben fő kutatási területe a „szőgedi nemzet” földje: a lepke alakú történelmi szegedi határ, valamint a népességkibocsátó Szeged tájatalakító új honfoglalóinak élettere: a Bánság és a kiskunsági puszták homoktengere.

Állítólag 65 éves. Nehezen hisszük el. Sokan vagyunk, akik fiatal korában ismertük meg, változatlanul látjuk, és nem könnyen fedezzük föl rajta a múltó évtizedek nyomát. A szegedi anyakönyv azonban könyörtelenül tanúskodik. 1935. augusztus 8-a nem tegnap volt, hanem 65 évvel ezelőtt. Mivel a tényekkel nem szállhatunk szembe, ne filozofáljunk az idő múlásán, hanem köszöntsük a 65 esztendejét fiatalosan viselő barátunkat, munkatársunkat, tanítómesterünket: Juhász Antalt, a Dél-alföld etnográfusát.

Az ezredforduló egyetemi hallgatói professzorként ismerik. A szegedi etnográfus jelöltek érdeklődéssel és tisztelettel hallgatják előadásait és szemináriumi magyarázatait. A kevésbé fiatal nemzedék tagjai azonban, bár ismerik egyetemi oktató és tanszéki szervező tevékenységét, elsősorban muzeológusként szerepeltetik emlékeztükben. Nem mintha a társadalmilag alacsony presztízsű muzeológusság felidézésével tompítani akarnák a társadalom által joggal felmagasztalt professzorság dicsfényét, inkább egyszerűen arról van szó, hogy ünnepeltünk nagyon sokáig dolgozott múzeumban. Évtizedeken át virtigli muzeológusnak számított. Azok, akik az 1960-as, 70-es, 80-as években némileg járatosak voltak a magyar néprajzi muzeológia világában, a szegedi múzeum nevének hallatán Juhász Antalra, Juhász Antalról szólva a szegedi múzeumra gondoltak.

A 20. század második felének magyarországi közállapota, társadalmi értékrendje nem kényeztette el a muzeológust. Tőlünk boldogabb országokban a magyarénál jóval kisebb teljesítményű muzeológust is professzornak titulálják, tudósnak tartják, tisztos polgári életformát biztosító fizetésben részesítik. Magyarországon a hatalmi tényezők és a társadalom megítélése szerint a muzeológus a kulturális fullajtárak egyike, akinek tudományos törekvése valamiféle elnézendő, gyermekes hóbort. Munkálkodása tulajdonképpen fölösleges, jóformán senkinek sem hiányzik, mindenki megvan nélküle, de azért a régi beidegződések, kultúrpolitikai sémák és az örökölt intézményi szervezet alapján el kell tűrni, fenn kell tartani. Elsősorban azért, hogy a világ kerek maradjon.

Mindezek tetejébe a szűkebb szakma sem tartja igazán számon a muzeológiai teljesítményeket. Múzeumalapítók neve merül feledésbe, idő múltával sokévi múzeumszervező energiák válnak személytelenné. A muzeológus szakirodalmi tevékenysége úgy, ahogy megörökítődik. A bibliográfia, ha készül, rögzíti a legkisebb cikk

---

* Először az *Ethnica* II. évfolyamának 4. számában jelent meg.

címét is. De ki tartja számon a muzeológus tárgygyűjtéseit és kiállítás-rendezéseit? Ki számolja össze tudományos és népszerűsítő előadásait, szakszerű tárlatvezetéseit? Annak ellenére, hogy egy új állandó kiállítás megrendezésében általában a muzeológus sokévi tudományos kutatásának eredményei jelennek meg látvány formájában a látogatók előtt, állandó kiállítás megtervezéséért és megrendezéséért még senki sem kapott tudományos fokozatot.

A fenti nehézségek ellenére Juhász Antal három évtizeden át kitartóan viselte a magyar muzeológus-sorsot, sőt munkássága negyedik évtizedében sem szakadt el véglegesen a muzeológus pályától. Tárgyakat gyűjtött, leltározott, raktárakat rendezett, tárgyrevíziókat vezényelt, kiállításokat rendezett, közben tanulmányokat írt és végtelenül sok előadást tartott. Példaadóan szorgos munkása volt a magyar néprajzi muzeológiának. Nem panaszkodott, tette a dolgát európai értelmiséghez méltatlan bérért.

Különösen emlékezetesek a szegedi múzeumban rendezett állandó kiállításai. Rám leginkább az a nem mindennapi ötlete hatott, amelynek megvalósulásaként a kiállítás szegedi szobája és konyhája fölé tárgyakkal jól megrakott, nyitott padlástér került. Nagy muzeológiai műve az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark néprajzi falujának megtervezése és megvalósítása, különös tekintettel a falucska utcájától diszkrét távolságban, akáclobok között meghúzódó szépséges szegedi múzeum-tanyára. Ennek méltó párja az ugyancsak Juhász Antal által helyreállított és berendezett Hódmezővásárhely-kopáncsi tanyamúzeum épületegyüttese.

A professzor

1991. július 1-én nagy fordulat következett be Juhász Antal életében. Kinevezték a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére tanszékvezető docensnek. 1995-ben debreceni magántanári habilitációja után az egyetemi tanári címet is megkapta. Miként egyik beszélgetésünk során fogalmazta: muzeológus pályája vége felé élete nagy ajándékként, vagy ha úgy tetszik, valamiféle ráadásként szállt rá az egyetemi tanárság. A váratlan lehetőséggel jól sáfárkodott. A nagy múltú tanszék korábban csak más szakos egyetemi hallgatókkal ismertette meg a néprajz alapjait. Néha egy-egy elszánt hallgatót megpróbált a néprajz felé terelgetni. Juhász Antal múlhatatlan érdeme, hogy kitartó szervezőmunka eredményként a szegedi egyetemen is megteremtette a néprajz szakos képzést. Az ezredforduló táján a szegedi Néprajzi Tanszék a budapesti, debreceni és a pécsi társtanszékekkel együtt a magyar néprajzkutató- és néprajztanár-utánpótlás fellegvárának számít. Juhász Antal egyetemi munkatársai segítségével a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékét igazi tudományos műhellyé tette, amelynek működését tudományos konferenciák és gyarapodó könyvsorozatok jelzik.

A monográfia-szerkesztő

A helyi kiadású, tudományos igényű, többszerzős falu- és városmonográfiák megjelenítésének 20. századi „új hullámát” 1965-től, a Nagy Gyula által szerkesztett *Orosháza története* és *Orosháza néprajza* című kötetek megjelenésétől számíthatjuk. Jellemző, hogy a fiatal Juhász Antal már ott volt e nagy tudományos vállalkozás fényes neveket felsorakoztató szerzőgárdájában. Valószínűleg az orosházi kutatás ta-

pasztalatai vezérelték érdeklődését a falu- és városmonográfia-készítés göröngyös útjai felé. Az eljegyzésből hosszú frigy lett. Pályája során Juhász Antal eddig hat sokszerzős helységmonográfiát és helyi tanulmánykötetet szerkesztett (*Átokházától Ásotthalomig*, 1970; *Tápé története és néprajza*, 1971; *Tanulmányok Kistelek történetéből és népéletéből*, 1976; *Mórahalom*, 1992; *Mindszent története és népélete*, 1996; *Öttömös*, 1998.) Valamennyi kötet a magasabb színvonalat képviseli a magyar falu- és városmonográfiák egyre szaporodó gyűjteményében. További fél tucat monográfiát gazdagított szerzőként. Olyan jeles monografikus művekbe adott tanulmányt, mint a szegedi és a keceli monográfia.

A Juhász Antal által szerkesztett falu- és városmonográfiák közül méreteivel, tartalmi gazdagságával és módszertani sajátosságaival messze kiemelkedik a *Tápé története és néprajza* (1971), amely mintája lett a következő évtizedek néprajzi szemléletű helyi monográfiáinak. Engedtessek meg, hogy ezen a helyen a tápai könyvvel kapcsolatban papírra vessem egy lassacskán tudománytörténeti adalékká érő személyes emlékemet. 1977 végén Kecel vezetői felkértek, hogy községük Végrehajtó Bizottságának és népfrentbizottságának együttes ülésén tartsak tájékoztatót a magyar falumonográfia-írási szokásokról, lehetőségekről, merthogy valamiféle könyvet szeretnének megjelentetni pátriájukról. Egy koratéli délután egy bőröndnyi monográfiával átvonatoztam Kalocsáról Kecelre, és hosszasan beszéltem a jeles gyülekezetnek a Magyarországon megjelenő falumonográfiák típusairól, előnyeiről, hátrányairól. Közben mutogattam a magammal vitt könyveket. Különösen felhívtam a figyelmet a tápai kötetre, mint a sokszerzős, tudományos monográfia legjelesebb példájára. A faluatyák hosszasan kérdeztettek és vitatkoztak a hallottak fölött. Közben lapozgatták az eléjük tárt könyveket. Már jócskán esteledett, amikor a legrangosabb döntéshozó záró szentencia gyanánt, fölemelt hangon így szólt társaihoz: Mi keceliek nem röstelkedhetünk holmi csip-csup kis monográfiával. *Tápén alul nem adjuk!* Így kezdődött a legendás keceli monografikus kutatás. Így kaptam megbízást, hogy 30 magyar kutatót vezéreljek Kecelre. Persze meg is lett a gondom a tápai példálózással. Szerkesztőként rengeteget gondolkodtam azon, hogy miként kellene felülmúlni Tápét. Hogyan legyen más a keceli monográfia, mint a tápai? Végül a keceli kötetnek talán azzal sikerült újat nyújtani a tápaihoz képest, hogy nagyobb hangsúly esett benne a történetiségre és a szerkesztő elvárta a néprajzi szerzőktől a változások vizsgálatát és a jelen kutatását is. Ezek az erények azonban nem tudták igazán ellensúlyozni a tápai könyv régi gyűjtéseken alapuló klasszikus néprajzi fejezeteinek 20. század végi gyűjtésekkel már nem felülmúlható adatgazdagságát.

Juhász Antal szerkesztett egy tematikus néprajzi monográfiát is Csongrád megye népművészetéről az Európa Kiadó népművészeti sorozata számára. (*Csongrád megye népművésze*, 1990.) A megyék népművészetét bemutató, időközben gazdát veszett sorozatban eddig öt kötet jelent meg. Szépek, hasznosak, látványosak. Ha szavaznom kellene, hogy melyik a legsikerültebb, minden bizonnyal a Csongrád megyei kötetre adnám voksomat.

A tudós kutató

Fiatalabb éveiben Juhász Antal előszeretettel foglalkozott a városi kézművesek

és a falusi kézműves specialisták tevékenységének kutatásával. Tanulmányok sora jelzi érdeklődését a különböző mesterségek iránt. Ezért jelentős feladat várt rá a Magyar Néprajz III. kötetének munkálatai során. A Kézművesség c. kötetben (1991) négy terjedelmesebb és egy rövidebb összefoglalása jelent meg. (*Malmok, molnárság, sütő- és pékmesterség; Fafeldolgozás; A vessző, a gyékény, szalma és más növényi nyersanyagok feldolgozása; Sármunka; Kőfejtés, kőbányászat, kőfaragás.*)

Juhász Antal eddigi munkásságának egyik fontos sarokpontja a népi építészet folyamatos tanulmányozása és bemutatása. A régi paraszti építmények iránti érdeklődése különösen elmélyült az 1970-es évek elején, amikor országsszerte folyt a falvak és mezővárosok központilag szervezett népi műemléki vizsgálata. Juhász Antal sokat vállalt ebből a hatalmas feltáró terepmunkából. Faluról-falura, városról-városra, tanyás határról tanyás határra járt, legtöbbször tömegközlekedési eszközökkel, kerékpárral és gyalog, hogy régi épületeket találjon és örökítsen meg. Szerencsémre ifjú muzeológusként sok helységbe vele tarthattam. Hosszú ideig együtt jártuk a kutatásra kijelölt és elvállalt falvakat, városokat! Ha az ő falujában jártunk, ő rajzolt, jegyzetelt és én fogtam a mérőszalagot, ha az én falumban barangoltunk, ő mért és én rajzoltam. Népi építészeti tapasztalataink ezáltal duplázódtak. Kutatópontjaink többsége a Duna-Tisza közére esett, de néha átsaptunk a két jeles folyón. Emlékszem, Hódmezővásárhely és Kaposvár népi építészeti emlékeit is együtt dokumentáltuk. A legtöbb népi építészeti tanulságot a halasi és a kecskeméti határ, valamint az ún. kiskun puszták hatalmas tanyavilága nyújtotta. A közös munkálkodás során rengeteget tanultam Juhász Antaltól: népi építészeti ismereteket, épületfelmérési technikát, és mindenek fölött kitarást, a néprajzi tudományos adatfeltárás extázisszerű, fáradhatatlanság lát-szatát keltő belső izgalmát.

Az 1969-ben megjelent Hantház c. közleménytől a Magyar Néprajz IV. Életmód kötetében (1997) közreadott *Élet a házban* című összefoglalásig hosszú listát tennének ki Juhász Antal népi építészeti írásainak bibliográfiai adatai. Nagy kár, hogy egyik fő műve, hajdani kandidátusi disszertációjának a Szeged környéki népi építészetet bemutató része, anyagi okok miatt, hosszú évek óta kiadatlan.

Ha fiatalabb néprajzkutatók vagy néprajzkutató-jelöltek körében szóba kerül Juhász Antal neve, a tájékozottabbak bizonyára így világosítják föl a tájékozatlanabbakat: Juhász Antal? Hát tudod, a *tanyakutató*. Valóban, míg Bálint Sándor munkásságában jobbra Alsóváros azonosult Szegeddel, Juhász Antal munkálkodása óta a hajdani szegedi határ és a szegediek által benépesített puszták tanyái jelenítik meg Szeged hagyományos kultúráját. Ez a változás valószínűleg azzal magyarázható, hogy a „Város” 20. századi nagy átalakulásai hatására a „szegediség” legjellemzőbb műveltségi elemei kiszorultak a tanyákra, másrészt Juhász Antal népelet-kutatásai legtöbbször egybemosódtak a tanyakutatással.

A 20. század második felében jelentősen átalakult a magyar néprajztudomány tanya-fogalma. Korábban, Györfy István hatására a tanyát legtöbbször azonosították a régi idők tartozéktanyájával, és a tanyával való néprajzi foglalkozás egyet jelentett a tanyatörténet kutatásával. Erdei Ferenc szociográfusi szenvedéllyel odáig feszítette a húrt, hogy a 20. század magyar települési valóságának részeként létező farmtanyától még a tanya szót is sajnálta. Ezzel szemben a 20. század végén a tanya szó nemcsak a

köznyelvben jelenti a határbeli magános lakóházat és gazdasági épületeit, vagyis a szórványtelepülés alkotóelemét, hanem a néprajzi tudományos szóhasználatban is. A tanyával való foglalkozás pedig a létező tanyavilág néprajzi tanulmányozására vonatkozik. Az átalakulásban, a szemléleti változásban nagy szerepük volt Juhász Antal tanyajárásainak és a létező farmtanyak életét bemutató tanulmányainak. Munkája jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a korábban tudománytörténeti és kényelmi okok miatt erősen falu- és mezőváros-centrikus néprajz, igazodva a 20. század magyar települési valóságához, a faluval és az agrárvárossal azonos értékű kutatási terekként fogadja el a magyar szórványtelepülések alkotóelemét, a tanyát.

Juhász Antal tanyakutató tevékenységében a *tanya*-ként emlegetett hatalmas témakör többféle részlete is helyet kapott: 1. *Tanyatörténet*. Legjellemzőbb példája az *Adatok a szegedi tanyak kialakulásához* című tanulmánya az Ethnographia 1975. évfolyamában. 2. *A tanyai telekelrendezés*. 1973-ban közreadta a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kérdőívei és gyűjtési útmutatói sorában a *Tanyai telekelrendezés* című útmutató füzetet, amely sok tanyai felmérést serkentett és segített országsszerte. Szeged környéki tapasztalatait a *Telekelrendezés a szegedi tanyákon* című nagy tanulmányában fogalmazta meg. (Ethnographia 1974.) 3. *A tanyás határrészek különböző tanyasűrűsödései*. Legjellemzőbb példái: *Átokháza*. Egy tanyasor települése és közösségi élete. (MFMÉ. 1972-73/1.); *Kutyanyak*. (Néprajz és Nyelvtudomány XXXV. 1993-94.) 4. *A tanyán lakók önszerveződése, a tanyai társadalom, a tanyai társasélet*. A téma néhányszor helyet kapott a helyi monográfiák tanyabemutató fejezeteiben. Szép ismertetés: *Társasélet a szegedi tanyákon* (Tiszatáj 1973/8.) 5. *Tanyás puszták benépesülése, tanyaközségek létrejötte*. A tanyakutatás és a 19-20. századi Duna-Tisza közti migráció-kutatás határtémája. Kiváló példái: *Öttömös településtörténete* (MFMÉ 1986-1.); *Felső-Pusztaszer benépesedése* (Migráció és település a Duna-Tisza közén. 2. 1997.) Az 1980-as évek végéig írt tanyatanulmányainak mondanivalóját rendszerbe állítva, értékelve, korábban meg nem írt részletekkel kiegészítve, kandidátusi disszertációjának egyik része gyanánt foglalta össze *A szegedi táj tanyái* című hatalmas művében (1989). Néhány tanyával kapcsolatos írása megjelent a *Település és közösség* című, debreceni kiadású tanulmánygyűjteményében (1993).

Juhász Antal négy évtizedes néprajzi munkásságának sokágú, dús lombozatú fáján viszonylag kései hajtásnak számít a migráció-kutatás. 1987-ben egy Csongrád és Bács-Kiskun megyei kutatócsoport élén elindította a Migráció és település a Duna-Tisza közén... című kutatási programot, amelyet az OTKA három cikluson át, 1998-ig támogatott. Az eredményeket három konferenciakötet tanulmányai szemléltetik: *Migráció és település a Duna-Tisza közén 1.* (1990), *Migráció és település a Duna-Tisza közén 2.* (1997), *Migráció és anyagi kultúra a Duna Tisza közén* (1999). A kutatások legnagyobb hozadéka a 19-20. századi szegedi kirajzások számbavétele, dokumentálása, illetve több kiskunsági tanyaközség létrejöttének alapos bemutatása. Juhász Antal most írja akadémiai doktori disszertáció képében a 19-20. századi Duna-Tisza közti migráció népesedéstörténeti, településnéprajzi, agrárnéprajzi változásairól és következményeiről, hatásáról szóló összefoglaló tanulmányát. Méltán hihetjük, hogy a nem mindennapi mű a Duna-Tisza közti homokhódító parasztság prózában fogalmazott hatalmas eposza lesz.

Ritkán emlegetett erények

Juhász Antal sikeres néprajzi pályájának egyik titka, hogy kiváló néprajzi gyűjtő. Ez így leírva semmitmondó kijelentésnek hat, de aki egyszer tanúja volt terepmunkájának, érti, miről van szó. A szegedi értelmiségi, a latintanár fia olyan közvetlenséggel tud társalogni a lovát csutakoló ismeretlen fuvarossal, mintha ugyanabban a kocsmában kortyolnák a sört esténként.

Juhász Antal mindig akkurátus alapos-sággal fényképez. Méri a fényt. Beállítja az élességet. Nem feledkezik el a mélységelességről. Kiszámolja a blendéhez a zársebességet, a zársebességhez a blendét. Nagy műgonddal komponál, különös tekintettel a tanya előtti mezőre, a tanya fölötti égre és a kép ritmusát adó akác-fák koronájára. Amikor mindent előkészített, megfontoltan exponál. Tanulmányait kizárólag jó minőségű fényképekkel illusztrálja. Vallja, hogy a fénykép nem öncélú helykitöltő kellék, hanem a szövegben leírtakkal azonos értékű néprajzi adatok hordozója.

Juhász Antal a legtudományosabb szövegű tanulmányát is nagy nyelvi alapos-sággal, szép magyarsággal fogalmazza. Azon kevesek közé tartozik a magyar néprajzban, akiknek van stílusa.

Bárth János
(Kecskemét, Katona József Múzeum)

Ethnographer of the Southern Hungarian Plain *A Tribute to 65-year-old Antal Juhász*

Antal Juhász, professor of ethnology at the University of Szeged was born in Szeged; his life and career also revolve around Szeged. He was Sándor Bálint's student at the University of Szeged and worked for the Ferenc Móra Museum for over thirty years. He was interested in studying the area of Szeged in the geographical sense: the historical borders of Szeged and the Bánság and Kiskunság sand region populated by expatriates from Szeged, the population emitting town. As museologist he collected and inventoried objects, arranged storerooms, directed object revision projects, organised exhibitions, wrote studies and held countless number of lectures. He was an exceptionally diligent contributor to Hungarian ethnologic museology. His permanent studies will always be remembered just like the design plan and realisation of the ethnographic village of the Ópusztaszer National Historical Memorial Park. He still closely co-operates with the Ópusztaszer Institution.

In 1991 he became the head of the Ethnology Department at the Attila József University of Arts and Sciences (today the University of Szeged). In 1995 he was awarded the title of university professor. Under his leadership the Ethnology Department of the University of Szeged together with its fellow departments from Debrecen and Pécs became the penultimate institution for training researchers and teachers of ethnology. Many conferences and series of books testify the operations of a scientific workshop that he has formed with his colleagues. He has achieved ever-lasting merits in editing locally published monographs about the village and the town written by several authors as well as high professional quality studies that have contributed to the monographs increasing in number from the 1970s.

At his younger age he was keen to study the activities of town craftsmen and village handicraft specialists. His findings were published in series of studies, which explains why he was the author of many chapters of the handbook entitled Hungarian Ethnologic Handicrafts (*Magyar Néprajz Kézművesség*), which summarises the achievements of Hungarian ethnology. An important part of his professional work is the study of folk architecture. He played a key role in collecting data about the folk memorial monuments in a 1970s' nation-wide project. He compiled his research findings on architecture in his academic dissertation for candidature (unfortunately so far unpublished) and in his series of studies.

His work on studying the manor farms is of outstanding importance. His research work highlighted the estate arrangement, the village society and social life, the village population and the matters of village densification. His writings on these subjects modified and specified the village image that had previously been prevailing in Hungarian Ethnology. The study of the population of the manor farm border parts is partly connected to the large-scale research project studying migration, which was launched in the mid-1980s and employing several specialists. In his academic doctorate dissertation Antal Juhász is summarising the findings of the giant project that studied the settlement ethnologic, population historical and agrarian ethnologic matters of the sand region between the rivers Danube and Tisza. Antal Juhász is an ethnographer who is open and can easily engage in conversation with his talking partners. His written works prove his good stylistic sense. He places great emphasis on ethnographic photography and in his studies the photos are regarded as informative documents.

